

Nr 59

Utlåtande i anledning av motioner om ökat stöd åt unga handikappade.

Andra lagutskottet har i ett sammanhang behandlat fyra till lagutskott hänvisade motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 239 av fru *Lundblad, Margit, m. fl.* och II: 279 av herr *Henningsson m. fl.*, om förbättrad pension åt handikappad, samt

2) de likalydande motionerna I: 855 av fru *Hamrin-Thorell m. fl.* och II: 1005 av fru *Fränkel m. fl.* om ökat stöd åt handikappad.

Motionsyrkandena

I *motionerna I: 239* och *II: 279* behandlas frågan om förtidspension åt sådana kategorier handikappade som redan vid födseln eller i unga år ådragit sig så grava handikapp att de inte kan försörja sig genom eget arbete. Motionärerna framhåller att dessa handikappade kan erhålla förtidspension endast inom folkpensioneringen och med högst samma belopp som tillkommer ålderspensionär. Då unga personer som regel har större levnadsomkostnader än äldre personer, anser motionärerna att något slag av extra stöd — närmast i form av ett visst fast belopp — åt de unga invaliderna bör införas. Med hänvisning härtill *yrkar motionärerna* »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om att motionen överlämnas till pensionsförsäkringskommittén för beaktande».

I *motionerna I: 855* och *II: 1005* hemställs — såvitt här är i fråga — »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär att pensionsförsäkringskommittén ges i tilläggsdirektiv att framlägga förslag till förbättrade pensionsförmåner för handikappade av innebörden — — — att reglerna för erhållande av invaliditetstillägg ändras i syfte att vidga den krets av handikappade som kan erhålla stöd samt att tilläggets storlek höjs». (Återstående yrkande i motionerna har utskottet behandlat i sitt utlåtande 1970: 34). Motionärerna framhåller till stöd för sitt yrkande att flera unga och medelålders handikappade saknar möjlighet att gå ut i arbetslivet och därigenom bli delaktiga av ATP. Sådana handikappade är hänvisade att leva sitt liv under knappa förhållanden på grundpensionsnivå. En översyn av pensionsreglerna bör enligt motionärerna göras i syfte att skapa bättre

ekonomiska förhållanden för yngre och medelålders handikappade som står utanför ATP eller har mycket liten ATP. Detta kan ske genom att reglerna för erhållande av invaliditetstillägg görs generösare samt genom att tilläggets storlek höjs.

Gällande bestämmelser m. m.

Rätt till förtidspension inom *folkpensioneringen* tillkommer försäkrad, som fyllt 16 år, om hans arbetsförmåga på grund av sjukdom eller annan nedsättning av den fysiska eller psykiska prestationsförmågan är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig. Förtidspensionens storlek graderas efter arbetsförmågans nedsättning. Försäkrad, vars arbetsförmåga är nedsatt i sådan grad att intet eller endast en ringa del därav återstår, erhåller således hel förtidspension. Är arbetsförmågan nedsatt i mindre grad men likväl med avsevärt mer än hälften, utgår två tredjedelar av hel förtidspension. I övriga fall utgår halv förtidspension. Hel förtidspension motsvarar för år räknat 90 procent av basbeloppet (= 6 400 sept. 1970).

Förtidspension kan kompletteras med barntillägg, hustrutillägg, kommunalt bostadstillägg och invaliditetstillägg. Det sistnämnda utgår om den försäkrade är ur stånd att reda sig själv och på grund härav vid upprepade tillfällen är i behov av hjälp av annan samt hjälpbehovet uppkommit innan den försäkrade fyllt 63 år. Tillägget skall alltid utgå, om den försäkrade är blind och blindheten inträtt före nämnda ålder. Invaliditetstillägg utgår också till försäkrad som uppbär partiell förtidspension, om den försäkrade utför förvärsarbete men på grund av höggradig nedsättning i kroppsorgans funktion behöver avsevärd fortlöpande hjälp av annan person eller får vidkännas betydande merutgifter för färdmedel eller andra hjälpmedel för att kunna utföra arbetet. Invaliditetstillägg utgör för år räknat 30 procent av basbeloppet.

Till folkpension i form av förtidspension utgår sedan den 1 juli 1969 pensionstillskott. Dessa utgjorde det första året 3 procent av basbeloppet. De har därefter stigit och stiger alltså med 3 procent årligen så att pensionstillskottet från och med den 1 juli 1978 kommer att uppgå till 30 procent av basbeloppet. Från pensionstillskottet skall avdrag i princip göras för eventuellt utgående ATP-pension.

För rätt till förtidspension inom *tilläggs pensioneringen* krävs att den försäkrade kan tillgodoräkna sig pensionspoäng för tid före det år under vilket pensionsfallet inträffat. För att pensionspoäng skall kunna tillgodoräknas fordras i sin tur att den försäkrade haft viss minsta inkomst av anställning eller annat förvärsarbete. Pensionspoäng beräknas inte för år, före det då den försäkrade uppnår 16 års ålder. Försäkrade, som är handikappade när de fyller 16 år och på grund av handikappet inte kan förvärs-

arbета, saknar således möjlighet att erhålla förtidspension inom tilläggs-pensioneringen.

Av riks försäkringsverkets statistik för allmän försäkring framgår att antalet folkpensionärer i januari 1968 med hel förtidspension utgjorde 136 375 och med partiell förtidspension 14 471. Invaliditetstillägg utgick till 8 561 förtidspensionärer, varav 8 216 hade hel och 345 partiell pension.

Av de 136 375 pensionärerna med hel förtidspension var 2 010 under 20 år, 5 522 under 25 år, 8 806 under 30 år och 17 220 under 40 år. Motsvarande tal för de 14 417 pensionärerna med partiell pension var 19, 196, 433 och 1 079. De 8 561 invaliditetstilläggen fördelade sig med 366 på pensionärer under 20 år, 822 på pensionärer under 25 år, 1 300 på pensionärer under 30 år och 2 202 på pensionärer under 40 år.

Vid samma tidpunkt utbetalades 36 300 förtidspensioner inom tilläggs-pensioneringen, varav 4 491 var partiella. Av förtidspensionärerna var 1 under 20 år, 62 under 25 år, 203 under 30 år och 797 under 40 år.

Pensionsförsäkringskommittén

I samband med antagandet av lagen om allmän försäkring 1962 fann statsmakterna att ett slutligt ställningstagande på vissa punkter borde föregås av ytterligare utredning. En av dessa punkter var frågan om *förtidspension åt unga invalider*.

I direktiven för den i december 1962 tillkallade pensionsförsäkringskommittén angavs att kommittén skulle söka finna regler som kompenenserade invaliden för de särskilt ogynnsamma effekter av invaliditeten, som hade samband med att denna inträtt i ett tidigt skede av livet.

Pensionsförsäkringskommittén har berört denna del av sitt utredningsuppdrag i det i maj 1968 avlämnade betänkandet »Pensionstillskott m. m.» (SOU 1968: 21). I betänkandet anför kommittén bland annat följande:

Av redogörelsen i kapitel 3 för kommitténs uppdrag framgår att kommittén även har att ta ställning till frågan om speciella förmåner till dem som invalidiserats i unga år. Det erinras i direktiven om att ett tidigare förslag till lösning av denna fråga genom s. k. gratispoäng inom tilläggs-pensioneringen givit anledning till allvarliga betänkligheter. Enligt vad som framhålls bör frågan angripas från andra och mer generella utgångspunkter. Ytterligare anföres, att man vid en komplettering av den allmänna pensioneringen på denna punkt bör undvika att införa nyheter som bryter mot systemets allmänna konstruktion eller eljest mot dess grundläggande principer.

I anledning av nämnda uppdrag har inom kommittén diskuterats ett flertal olika förslag till lösning av frågan. Det har emellertid visat sig vara förenat med ytterligt stora svårigheter att åstadkomma en godtagbar avgränsning av den grupp som skulle bli berättigad till förmånen. Varje försök till en speciell lösning för denna grupp har visat sig medföra socialt svår-

motiverade olikheter och orättvisor gentemot andra pensionärsgrupper. Såsom kommittén understrukit i sin allmänna motivering i kapitel 7 har det för kommittén framstått som särskilt viktigt att åstadkomma en generell lösning som omfattar alla pensionärer, alltså även den nu aktuella gruppen.

Kommittén har åstadkommit en sådan lösning genom sitt förslag om pensionstillskotten. Det har också framstått som angeläget att koncentrera de tillgängliga ekonomiska resurserna på en reform som kommer alla pensionärer tillgodo och som inte bryter enhetligheten i det nuvarande pensionsystemet. Med hänsyn till det anförda är kommittén icke beredd att nu föreslå pensionsförbättringar utöver pensionstillskotten för dem som invalidiserats i unga år. Kommittén har i ett senare betänkande att enligt nyligen erhållna tilläggsdirektiv göra en översyn av betydelsefulla familjepensionsfrågor. Härvid måste bland annat prövas pensionsförmånerna till kvinnor som invalidiserats medan de avhållit sig från förvärvsarbete för att vårda barn. I samband härmed kan det bli aktuellt att även göra en slutbedömning av de speciella pensionsproblemen för alla dem som invalidiserats i unga år.

I samma betänkande har pensionsförsäkringskommittén även behandlat frågan om höjning och gradering av *invaliditetstillägg*. Kommittén anför bl. a.:

Beträffande villkoren för erhållande av *invaliditetstillägg* kan helt allmänt sägas, att praxis — sedan *invaliditetstillägget* fick sin nuvarande utformning genom lagen om allmän försäkring — undergått en successiv utveckling i liberaliserande riktning. Som exempel på detta kan nämnas, att försäkringsdomstolen i åtskilligt flera fall än tidigare (se t.ex. Tidskrift för allmän försäkring 1968 s. 141 ff.) beviljat *invaliditetstillägg* till vissa psykiskt utvecklingsstörda personer, som vårdas i hemmet.

Kommitténs förslag om pensionstillskott innebär en väsentlig höjning av förtidspensionsnivån. Såsom nämnts kommer förtidspensionärerna att successivt erhålla pensionshöjningar och därigenom garanteras en miniminivå som inom tio år kommer att överstiga nuvarande folkpensionsnivå med trettio procent av basbeloppet. *Invaliditetstillägget* är en tilläggsförmån som utgår utöver grundförmånen. Frågan om höjning och gradering av *invaliditetstillägget* bör bedömas mot denna bakgrund.

Sedan kommittén lämnat en redovisning för huvuddragen av den hjälp i form av vård och hjälpmedel m. m. som den handikappade erhåller vid sidan om den allmänna försäkringen, fortsätter kommittén:

Frågan om höjning och gradering av *invaliditetstilläggen* får enligt kommitténs uppfattning ses som en del av frågan om förbättrat stöd åt de svårast handikappade. Som framgår av den ovan lämnade översikten beträffande vissa vårdinsatser utgår till ifrågavarande grupp också andra förmåner än *invaliditetstillägg* från det allmänna. Den svårt handikappade, som inte vårdas på institution, har ofta förmåner från mer än ett håll, t. ex. *invaliditetstillägg*, hemsjukvårdsbidrag och kostnadsfria hjälpmedel. Utöver den höjning av grundförmånerna inom pensioneringen som kommittén föreslår kan det för dessa grupper finnas anledning att ge företräde åt ökade vårdinsatser framför en justering av *invaliditetstilläggets* belopp. En fördel med hjälpåtgärderna utanför den allmänna försäkringen är att dessa åtgärder mera kan anpassas efter individuella behov.

De förmåner som ligger utanför den allmänna försäkringen omfattas inte av kommitténs uppdrag. Enligt kommitténs mening är det emellertid inte möjligt att rationellt behandla hithörande frågor om man inte samtidigt skaffar sig en helhetsbild av hur olika samhällsåtgärder för dessa grupper verkar och hur de bör vara utformade. Mycket talar för att utbyggnaden av hjälpåtgärderna för de handikappade i framtiden mera bör inriktas på individuellt anpassade åtgärder.

För att komma till rätta med vad som behöver göras och få en samordnad lösning av problemen krävs att man går närmare in på vad primärkommunerna och landstingen skall göra i dessa hänseenden. En samordning måste komma till stånd, där man beaktar kostnadsfördelningsfrågorna och de utgående förmånernas samlade storlek för den enskilde. Det faller utanför ramen för kommitténs arbete att behandla dessa frågor, som därför måste tas upp i annat sammanhang.

Med hänsyn till det anförda är kommittén icke beredd att nu förorda någon höjning eller gradering av invaliditetstillägget.

Kommitténs förslag om ökning av folkpensionerna upp till en viss garanti-nivå genom pensionstillskott godtogs av statsmakterna förra året och trädde ikraft den 1 juli 1969 (se prop. 1969: 38 och 2LU 1969: 41). Någon ändring i reglerna om invaliditetstillägg aktualiserades inte vid statsmakternas ställningstagande till kommittébetänkandet.

Annat pågående utredningsarbete

Efter bemyndigande av Kungl. Maj:t den 27 maj 1970 har socialministern tillkallat en utredning om pensionsåldern i det allmänna pensionssystemet, *pensionsålderskommittén*. Enligt direktiven skall utredningen även pröva frågan om standardsäkring av pensionsförmånerna. I detta avsnitt av direktiven uttalas att utredningen skall ägna särskild uppmärksamhet åt de problem som uppstår för dem som pensioneras i unga år.

I enlighet med hemställan i andra lagutskottets utlåtande 1968: 8 begärde riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t att Kungl. Maj:t i lämpligt sammanhang skulle låta undersöka vilka grupper handikappade barn som enligt praxis inte får vårdbidrag i form av invaliditetsersättning och om det kunde vara en ändamålsenlig åtgärd att införa graderade bidrag för att tillgodose vissa av dessa fall. Den 28 februari 1969 överlämnade Kungl. Maj:t utlåtandet till *riksförsäkringsverket* och uppdrog åt verket att undersöka tillämpningen av gällande regler om invaliditetstillägg och invaliditetsersättning samt inkomma med förslag som kan föranledas av utredningen. Från riks-försäkringsverket har uppgivits att utredningsarbetet, som hittills koncentrerats kring kartläggning, kommer att omfatta såväl frågan om villkoren för erhållande av invaliditetstillägg som frågan om tilläggens storlek.

Tidigare riksdagsbehandling

Förtidspension åt unga invalider

I motioner till 1969 års riksdag hemställdes att frågan om komplettering av socialförsäkringssystemet med en speciell form av förtidspension måtte utredas. Huvudsyftet med en sådan förtidspension skulle vara att tillförsäkra unga handikappade samt handikappade och sjuka, som inte kunnat tjäna in tillräckligt höga pensionspoäng inom ATP-systemet, möjlighet att leva på en standardmässigt sett genomsnittlig nivå.

Andra lagutskottet uttalade i sitt av riksdagen godkända utlåtande 1969: 75 att utredningsuppdrag av det slag som motionärerna efterlyste redan var anförtrott åt pensionsförsäkringskommittén. Eftersom kommittén enligt vad utskottet inhämtat hyste en förhoppning att kunna slutföra sitt arbete i slutet av år 1970, påkallade motionerna enligt utskottets bedömning inte något initiativ från riksdagens sida.

Invaliditetstillägg

Vid 1968 års riksdag behandlade riksdagen en motion som bl. a. syftade till höjning av invaliditetstillägget. Motionsyrkandet avslogs i enlighet med andra lagutskottets utlåtande 1968: 12, enligt vilket pensionsförsäkringskommitténs arbete måste avvaktas, innan ställning kunde tas till frågan om invaliditetsförmånernas storlek.

Vid 1969 års riksdag väcktes motioner i vilka yrkades att kriterierna för erhållande av invaliditetstillägg skulle mjukas upp. Andra lagutskottet erinrade i sitt av riksdagen godkända utlåtande 1969: 57 om det av Kungl. Maj:t i februari 1969 åt riksförsäkringsverket lämnade uppdraget att undersöka tillämpningen av gällande regler om bl. a. invaliditetstillägg och inkomma med de förslag vartill undersökningen kunde föranleda. Utskottet förutsatte att den i motionerna aktualiserade frågan skulle behandlas under utredningsarbetet. Resultatet av detta arbete borde följaktligen avvaktas, innan man tog ställning till motionsförslaget.

Utskottet

Förevarande motioner syftar till ökat stöd från den allmänna pensioneringen till dem som invalidiseras i unga år. I motionerna I: 239 och II: 279 efterlyses ett komplement — närmast i form av ett visst fast belopp — till utgående förtidspension inom folkpensioneringen. Förslaget skall ses i belysning av gällande regler om förtidspension inom ATP, enligt vilka den som är handikappad vid 16 års ålder och på grund av handikappet inte kan förvärvsarbeta, saknar möjlighet att förvärva rätt till sådan pension. I motionerna I: 855 och II: 1005 föreslås att invaliditetstillägg — som kan utgå jämte förtidspension inom folkpensioneringen dels till förvärvsarbe-

tande och studerande handikappade som ersättning för merutgifter, dels till svårt invalidiserade som har behov av hjälp upprepade gånger dagligen — skall utgå efter generösare regler och med större belopp.

Redan då lagen om allmän försäkring antogs år 1962 var statsmakterna ense om att ett slutligt ställningstagande på vissa punkter borde föregås av ytterligare utredning. En av dessa punkter var frågan om förtidspension åt unga invalider. Pensionsförsäkringskommittén har i sina ursprungliga direktiv ålagt att söka finna regler om särskilda förmåner åt dem som invalidiseras i unga år. På förslag av kommittén har statsmakterna föregående år beslutat om särskilda pensionstillskott, som skall utgå till bl. a. förtidspensionärer som saknar eller har obetydlig ATP. I betänkandet med förslag till denna reform har kommittén uttalat att det vid kommitténs fortsatta arbete med en översyn av familjepensionsfrågor kan bli aktuellt att göra en slutbedömning av de speciella problemen för alla dem som invalidiseras i unga år.

Samma problemkomplex kommer att beröras av den i år tillkallade pensionsålderskommittén. Enligt direktiven för denna skall utredningen bl. a. pröva frågan om standardsäkring inom den allmänna pensioneringen. Därvid skall utredningen ägna särskild uppmärksamhet åt de problem som uppstår för försäkrade som pensioneras i unga år.

Tillämpningen av gällande regler angående invaliditetstillägg undersöks av riksförsäkringsverket enligt uppdrag av Kungl. Maj:t i februari förra året. Utskottet har inhämtat att utredningsarbetet kommer att omfatta såväl frågan om villkoren för erhållande av invaliditetstillägg som frågan om tilläggens storlek.

Utskottet kan sålunda konstatera att de frågor som aktualiserats i motionerna för närvarande är föremål för prövning i olika utredningssammanhang. En av utredningarna, pensionsförsäkringskommittén, är i slutskedet av sitt arbete och avser enligt vad utskottet erfarit att avlämna sitt betänkande kring instundande årsskifte. Motionernas syfte att få till stånd utredning om ökat stöd åt unga invalider inom den allmänna pensioneringen är således redan tillgodosett. Något initiativ från riksdagens sida i anledning av motionerna är därför inte påkallat. Utskottet hemställer

att följande motioner, nämligen

- 1) motionerna I: 239 och II: 279, samt
- 2) motionerna I: 855 och II: 1005, såvitt angår frågan om invaliditetstillägg,
inte föranleder någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 20 oktober 1970

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Strand (s), Lars Larsson (s), Dahlberg (s), Hübinette (m), Österdahl (fp), Andreasson (cp), Ivar Andersson (s) och Wikström (fp);

från a n d r a kammaren: herr Lundberg (s), fru Skantz (s), herrar Göransson (s), Ringaby (m), fru Nilsson (cp), herr Aldén (s), fru Håvik (s) och herr Romanus (fp).